

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Το χαμόγελο
του
ΚΟΥΡΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΙΝΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός
Σε συνεργασία με το
Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) - Ελληνικό Τμήμα
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ
Εκπαιδευτικός Φάκελλος: ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΚΟΥΡΟΥ

Κείμενα:

Ελένη Κουρίνου, Αρχαιολόγος
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο - Συλλογή Γλυπτών

Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Εικονογράφηση:
Διονύσης Κωνσταντόπουλος

Φωτογραφίες:
Φωτογραφικό Αρχείο Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Ηλεκτρονική Επεξεργασία:
Δέσποινα Μουστάκα

Εκδοση:
ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ)

Παραγωγή Εντύπου:
‘ΠΑΛΛΗΣ’ ΑΒΕΕ

Copyright:
ΥΠΕΠΘ - ΥΠΠΟ (Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ)
Ελένη Κουρίνου

ISBN: 960-7689-58-5

Αντί προλόγου

Σκοπός του προγράμματος «Το χαμόγελο του κούρου», δεν είναι ούτε η εξαντλητική παρουσίαση του ούτως ή άλλως ανεξάντλητου θέματος των κούρων, ούτε η παράθεση όλων των κούρων —ή όσο το δυνατόν περισσότερων— που εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στόχος είναι, με τη βοήθεια λίγων και αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων, να μάθει το παιδί όχι μόνον να αναγνωρίζει τον αγαλατικό τύπο ή και ορισμένους «επώνυμους» κούρους, αλλά και να αντιληφθεί ότι μπορεί να κάνει διάλογο με τα αρχαία έργα τέχνης· επιπλέον, ότι αυτά δεν είναι αυθύπαρκτα, αλλά ότι είναι «προϊόντα» μιας συγκεκριμένης κατά περίπτωση εποχής και συνακόλουθα έκφραση ιδιαίτερων ιστορικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών. Έτσι θα συνειδητοποιήσει ότι το Εθνικό Μουσείο, όπως και κάθε Μουσείο στον τόπο μας, δεν είναι απλώς μία «Πινακοθήκη» έργων τέχνης, αλλά ένα ζωντανό «σχολείο» του Πολιτισμού, της Ιστορίας και της Τέχνης.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό έχει συνταχθεί αυτό το τεύχος, που απευθύνεται στο δάσκαλο. Σκοπός του δεν είναι να τον φέρει αντιμέτωπο με έναν καταγισμό αρχαιολογικών πληροφοριών, αλλά να του παράσχει με συνοπτικό τρόπο τη σωστή αρχαιολογική πληροφόρηση, την οποία εκείνος με τη σειρά του θα προσφέρει, με τον τρόπο που μόνον ένας δάσκαλος γνωρίζει, στους μαθητές του. Προτάσσεται λοιπόν μία συνοπτική θεώρηση, στην οποία παρέχονται ορισμένα σημαντικά στοιχεία για το θέμα των κούρων. Η δεύτερη ενότητα αφορά ειδικά στους κούρους που εκτίθενται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Για την παρουσίαση του θέματος, η περιήγηση των παιδιών περιορίζεται σε τρεις μόνον από τις αίθουσες των αρχαϊκών γλυπτών και ειδικότερα σε έξι συνολικά έργα. Τα τελευταία επιλέγονται με γνώμονα τις δυνατότητες που παρέχουν ώστε να κατανοήσουν και να εμπεδώσουν τα παιδιά την ιδιαίτερη κατηγορία των γλυπτών αυτών. Με τη δεύτερη ενότητα, γίνεται «ξενάγηση» του δασκάλου στα επιλεγμένα έργα με επισημάνσεις στα σημεία που πρέπει να δοθεί έμφαση, επειδή είναι αναγκαίο να τα διδαχθεί στη συνέχεια το παιδί ή επειδή αυτά τα στοιχεία θα το εντυπωσιάσουν και συνεπώς θα του εντυπωθούν. Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει δύο μέρη: το πρώτο αφορά στην ξενάγηση των παιδιών στο Μουσείο και η δεύτερη στην εργασία στην τάξη, μετά την επίσκεψη· συνειδητά δεν προέταξα προπαρασκευαστικές δραστηριότητες στο σχολείο, επειδή θεωρώ προτιμότερη την απευθείας επαφή του παιδιού με τους μεγαλόπρεπους κούρους. Στο τέλος του τεύχους, ως τέταρτη και πέμπτη ενότητα, παρατίθενται το γλωσσάριο για την ειδική ορολογία και βιβλιογραφία.

Ο 7ος και 6ος αι. π. Χ. είναι αιώνες κοσμογονίας για όλα τα πεδία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Γεννάται η λυρική ποίηση και η Ιστορία, ακμάζει η Φιλοσοφία. Στην αρχιτεκτονική διαμόρφώνονται δύο ρυθμοί, ο δωρικός και ο ιωνικός, ενώ στην αγγειογραφία αναπτύσσονται ο μελανόμορφος και στη συνέχεια ο ερυθρόμορφος ρυθμός. Στην πλαστική στα μέσα του 7ου αι. π. Χ. κατασκευάζονται για πρώτη φορά μεγάλα αυθύπαρκτα λίθινα αγάλματα: ο *κούρος* και η *κόρη*.

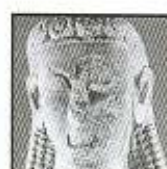
Ο αγαλματικός τύπος που χαρακτηρίζει τη μεγάλη πλαστική των αρχαϊκών χρόνων είναι ο τύπος του *κούρου*, δηλαδή εκείνος που αποδίδει έναν γυμνό αγένειο νέο άνδρα (όπως εξάλλου ερμηνεύεται η αρχαία ελληνική λέξη *κούρος*), που στέκεται κατενώπιον, με προβαλλόμενο το αριστερό πόδι, πατώντας στερεά και τα δύο πέλματά του στη *συμφυή πλίνθο* του, ενώ τα χέρια κατεβασμένα ακουμπούν στους μηρούς, σφιγμένα σε γροθιές. Η απόδοση του ονόματος *κούρος* στη συγκεκριμένη κατηγορία των αγαλμάτων, έγινε το 1895 από τον Έλληνα αρχαιολόγο Β. Ι. Λεονάρδο. Έως τότε, καθ' όλον τον 19ο αι., επειδή επικρατούσε η άποψη ότι με τον *κούρο* αποδιδόταν ο θεός Απόλλωνας, τα αγάλματα αυτά ονομάζονταν «Αρχαϊκοί Απόλλωνες»: η ταύτισή τους με τον Απόλλωνα στηριζόταν, πέραν των άλλων, στο γεγονός ότι οι νέοι που απεικονίζονται έχουν πλούσια και μακρυά μαλλιά, κύριο και διαχρονικό χαρακτηριστικό του *ἀκερσεκόμπ θεοῦ*.

Είναι βέβαιον ότι ο τύπος του *κούρου* έλκει την καταγωγή του από την Αίγυπτο. Οι Έλληνες δημιουργοί όμως, όχι μόνον δεν αναλώθηκαν σε μία στείρα μίμηση του Αιγυπτιακού προτύπου, αλλά κατάφεραν να «απελευθερώσουν» τη μορφή από το υλικό της, συνήθως το μάρμαρο, και να κάνουν τον *κούρο* να «κινηθεί» και να «χαμογελάσει». Ο αγαλματικός τύπος του *κούρου* διατηρήθηκε αναλλοίωτος, στα βασικά του χαρακτηριστικά, για περισσότερο από 150 χρόνια, σε αντίθεση με άλλες κατηγορίες της πλαστικής, που κατά τη διάρκεια των ίδιων ετών, διαφοροποιήθηκαν αισθητά.

Οι *κούροι* εξέφραζαν το ιδεώδες κάλλος της εποχής τους και χρησιμοποιήθηκαν ή ως *αναθήματα* σε ιερά διαφόρων θεοτήτων, ανδρικών και γυναικείων, ή ως *σήματα*, δηλαδή *επιτύμβια* αγάλματα σε τάφους ανδρών. Οι πρώτοι *κούροι* κατασκευάστηκαν τον 7ο αι. π. Χ. Κατά την τελευταία μάλιστα εικοσαετία του αιώνα εμφανίζεται μία προτίμηση στην κατασκευή *κούρων* υπερφυσικών διαστάσεων, ενώ κατασκευάζονται, παράλληλα, αγάλματα αυτής της κατηγορίας σε φυσικό, ή λίγο μεγαλύτερο του φυσικού, μέγεθος. Το χαρακτηριστικότερο έργο είναι το *άγαλμα* που είχαν αναθέσει οι Νάξιοι τα τέλη του 7ου αι. ή τις αρχές του 6ου αι. π. Χ. στη Δήλο: το ύψος του υπερβαίνει τα 8μ. Της ίδιας εποχής είναι και οι κολοσσιαίοι *κούροι* από το Ηραίο της Σάμου, ένας από τους οποίους είχε ύψος 5μ., όπως επίσης οι *κούροι* του Σουνίου κα. Μετά τα μέσα του 6ου αι. π. Χ., ο αγαλματικός τύπος, χωρίς να χάσει τα

κύρια χαρακτηριστικά του, γίνεται διαρκώς φυσιοκρατικότερος. Η διαφοροποίηση είναι εμφανής στην απόδοση του σώματος και του προσώπου. Ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία του προσώπου είναι ότι οι κούροι παριστάνονται πλέον χαμογελαστοί. Το χαμόγελο αυτό, γνωστό και από άλλες μορφές της γλυπτικής αυτής της εποχής ως «αρχαϊκό μειδίαμα» –δεν θα υπάρξει ξανά στην τέχνη, όπως δεν υπήρξε ποτέ και παλιότερα–, ασφαλώς δεν είναι απλώς μία «τεχνική» λύση για την καλύτερη απόδοση του προσώπου ή μόνον η προσπάθεια να «ζωντανέψει» η μορφή. Είναι η έκφραση της χαράς και της δημιουργίας του γλύπτη, μέσα σε ένα κόσμο που ευημερεί και ανθεί. Η κορύφωση της καλλιτεχνικής δημιουργίας, όσον αφορά στους κούρους, βρίσκεται στον περίφημο επιτύμβιο κούρο του Αριστόδικου, που όχι μόνον σηματοδοτεί το τέλος της μεγάλης οικογένειας των κούρων γύρω στο 500 π. Χ., αλλά προαναγγέλλει την λαμπρή μοίρα της γλυπτικής των κλασικών χρόνων.

Στο Εθνικό Μουσείο εκτίθεται πλήθος κούρων που αντιπροσωπεύουν όχι μόνο την εξέλιξη της μορφής του συγκεκριμένου αγαλματικού τύπου κατά τα περίπου 150 χρόνια, στη διάρκεια των οποίων παρέμεινε αυτός προσφιλές θέμα των γλυπτών, αλλά και τις κατά τόπους καλλιτεχνικές τάσεις και τα εργαστήρια παραγωγής κούρων στον ελλαδικό χώρο.

Β' αίθουσα αρχαϊκών γλυπτών

Οι κούροι που εκτίθενται στη Β' Αίθουσα των Αρχαϊκών Γλυπτών του Μουσείου, είναι κούροι που κατασκευάστηκαν τα τέλη του 7ου αι. π. Χ. και αντιπροσωπεύουν τις δύο μεγάλες κατηγορίες, τους αναθηματικούς και τους επιτύμβιους. Παράλληλα, είναι κούροι που αντιπροσωπεύουν την ειδική ομάδα των υπερφυσικού μεγέθους αγαλμάτων, για τα οποία εμφανίζεται ιδιαίτερη προτίμηση κατά τα τέλη του 7ου αι. π. Χ.

Ένας από τους πιο εντυπωσιακούς κούρους του Εθνικού Μουσείου είναι ο Κούρος του Σουνίου (αρ. 1). Χρονολογείται στο 600 π. Χ. και έχει ύψος 3,05μ. Είναι κατασκευασμένος από νησιωτικό μάρμαρο, πιθανότατα μάρμαρο Νάξου. Βρέθηκε το 1906 κοντά στο ναό του Ποσειδώνος στο Σούνιο –γι αυτό ονομάστηκε έτσι–, μέσα σε ένα λάκκο μαζί με κομμάτια άλλων κούρων. Οι φθορές στην επιδερμίδα του αγάλματος φανερώνουν ότι στεκόταν για πολλά χρόνια σε υπαίθριο χώρο, από τότε που κατασκευάστηκε, στα τέλη του 7ου αι. π. Χ., έως το 480 ή 479 π. Χ., οπότε έπεσε θύμα της καταστροφικής μανίας των Περσών· στη συνέχεια περισυλλέγη και «τάφηκε» στο χώρο του ιερού, μαζί με όσα κομμάτια των άλλων κούρων, που επίσης βρίσκονταν στο ιερό και είχαν την ίδια με αυτόν μοίρα, μπόρεσαν να συγκεντρωθούν. Ο κούρος του Σουνίου, είναι κατασκευασμένος από ένα, ενιαίο, όγκο μαρμάρου με την πλίνθο του δηλαδή τη μικρή ελλειπτικού σχήματος βάση επάνω στην οποία πατά. Η πλίνθος ήταν τοποθετημένη σε τόρμο, δηλαδή μία μεγάλη κοιλότητα, λαξευμένη στην επάνω επιφάνεια μιάς παραλληλεπίπεδης πέτρινης βάσεως. Η καλή στερέωση επιτυγχάνεται με μολύβι, που είχε διοχετευθεί λιωμένο συμπληρώνοντας το κενό μεταξύ της πλίνθου και της κοιλότητας της βάσεως· όταν το μολύβι «κρύωσε» και στερεοποιήθηκε, διασφαλίστηκε η ευστάθεια του εντυπωσιακού κούρου επάνω στη βάση του. Τα κύρια χαρακτηριστικά του κούρου του Σουνίου, που εξάλλου αποτελούν, με μικρές εξαιρέσεις, σχεδόν διαχρονικά χαρακτηριστικά όλων των κούρων, συνοψίζονται ως εξής: Ο νέος και αγένειος άνδρας παριστάνεται όρθιος και γυμνός. Προβάλλει το αριστερό πόδι, και φαίνεται να βαδίζει προς τα εμπρός, εντελώς ελεύθερος στο χώρο. Τα χέρια του είναι τεντωμένα παράλληλα και κολλημένα στο σώμα του και οι σφιγμένες γροθιές του ακουμπούν στους μηρούς του. Τα μαλλιά του είναι μακρὰ και πέφτουν στην πλάτη του, στερεωμένα με διπλή ταινία, που στο πίσω μέρος του κεφαλιού δένεται με ξεχωριστό τρόπο, που ονομάζεται «*ήράκλειον ἄμμα*».

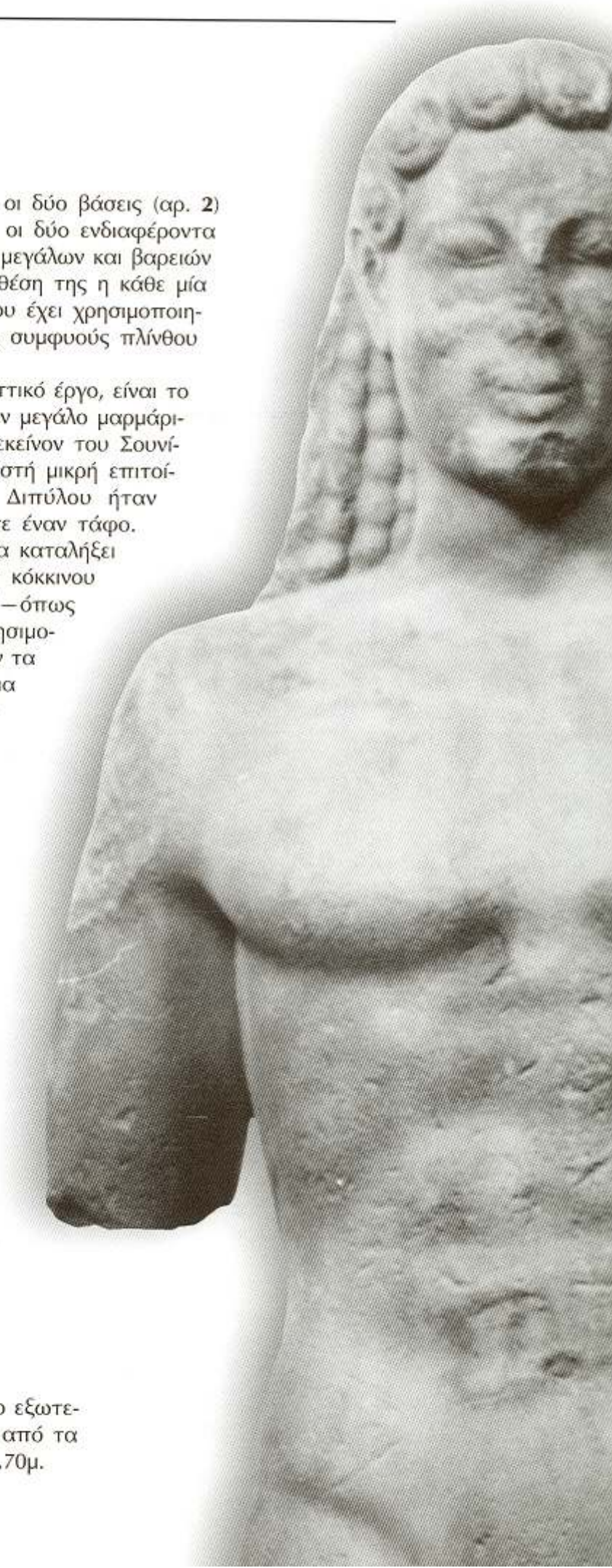
Στήν ίδια αίθουσα εκτίθενται επίσης μερικά από τα κομμάτια διαφόρων άλλων κούρων, που βρέθηκαν στο Σούνιο στον ίδιο λάκκο με το μεγάλο κούρο του Σουνίου και που πιστοποιούν ότι ο τελευταίος δεν έστεκε μεμονωμένος στον ιερό χώρο, αλλά ότι κοντά του στέκονταν και άλλα λαμπρά σύγχρονά του αγάλματα, που δυστυχώς για διαφόρους λόγους έφθασαν αποσπασματικά έως τις ημέρες μας.

Σε παρόμοιους κούρους πρέπει να ανήκουν οι δύο βάσεις (αρ. 2) που εκτίθενται στην ίδια αίθουσα. Είναι και οι δύο ενδιαφέροντα παραδείγματα του τρόπου στερεώσεως των μεγάλων και βαρειών αγαλμάτων αυτού του τύπου: σώζουν στη θέση της η κάθε μία την πλίνθο του αγάλματος και το μολύβι που έχει χρησιμοποιηθεί για τη στερέωση του αγάλματος και της συμφυούς πλίνθου του στη βάση.

Εξαιρετο, υψηλής τέχνης και γνήσιο αττικό έργο, είναι το κεφάλι από το Δίπυλο (αρ. 3). Ανήκει σε έναν μεγάλο μαρμαρίνο κούρο μόλις 10 χρόνια παλαιότερο από εκείνον του Σουνίου. Σε αυτόν ανήκει το χέρι, που εκτίθεται στη μικρή επιτοίχια προθήκη δίπλα του. Ο κούρος του Διπύλου ήταν *επιτύμβιος*, δηλαδή ήταν στημένος επάνω σε έναν τάφο. Στην ταινία που ζώνει τα μαλλιά του, για να καταλήξει πίσω σε «*ήράκλειον ἄμμα*», σώζονται ίχνη κόκκινου χρώματος. Είναι βέβαιο ότι στους κούρους – όπως και σε άλλα γλυπτά, π. χ. στις κόρες – χρησιμοποιούνταν χρώματα. Συνήθως χρωματίζονταν τα μάτια, τα χείλια, τα ρουθούνια, τα μαλλιά για να δοθεί ζωντάνια στο άγαλμα, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι ίσως χρωματιζόταν και το σώμα προκειμένου να παρασταθεί το ηλιοκαμένο χρώμα των νέων. Το γεγονός πάντως ότι δεν σώζονται χρώματα επάνω σε όλους τους κούρους, οφείλεται μάλλον στο ότι δεν διατηρήθηκαν τα χρώματα που υπήρχαν ή στο ότι δεν διακρίνονται πλέον με γυμνό μάτι, παρά στο ότι τα αγάλματα αυτά δεν ήταν χρωματισμένα.

Γ' αίθουσα αρχαϊκών γλυπτών

Ο κούρος της Κέας [σημερινή Τζιά στις Κυκλάδες] (αρ. 4), στο κέντρο της αίθουσας, βρέθηκε στο ομώνυμο νησί – όπως δηλώνει το όνομά του –, το 1930. Χρονολογείται γύρω στα 530 π. Χ. Είναι κατασκευασμένος από νησιωτικό μάρμαρο, πιθανότατα έργο κάποιου παριανού γλύπτη, και ήταν *επιτύμβιος*. Στόν κούρο της Κέας, φαίνεται με σαφήνεια η εξέλιξη που έχει σημειωθεί στη γλυπτική, από τα τέλη του 7ου αι. π. Χ. (κούρος του Σουνίου) έως τις τελευταίες δεκαετίες του 6ου αι. π. Χ., όσον αφορά ειδικά στην απόδοση του ανδρικού σώματος. Στο εξωτερικό μέρος των μηρών του διακρίνονται ίχνη από τα στηρίγματα των χεριών. Το ύψος του είναι 1,70μ.

Η αίθουσα του Αριστόδικου

Δεν είναι τυχαίο, που αυτή η αίθουσα ονομάζεται αίθουσα του Αριστόδικου, αφού εδώ εκτίθεται ένα από τα λαμπρότερα έργα της ελληνικής τέχνης, ένας από τους τελευταίους αρχαίους κούρους, ο κούρος που είχε στηθεί επάνω στον τάφο του Αριστόδικου. Στην ίδια αίθουσα εκτίθεται ο κούρος του Κροίσου, επιτύμβιος και αυτός, που μαζί με τον Αριστόδικο σηματοδοτούν την εξέλιξη της αττικής γλυπτικής στο τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π. Χ.

Ο κούρος (αρ. 5), που ήταν στημένος επάνω στον τάφο του νεαρού Κροίσου, βρέθηκε το 1936 στην Ανάβυσσο της Αττικής. Περίπου 20 χρόνια αργότερα δωρήθηκε στο Μουσείο και μία από τις τρεις βαθμίδες της βάσεώς του, που η τύχη το θέλησε να είναι ενεπίγραφη και να δίνει σημαντικές πληροφορίες για το νεκρό. Ο Κούρος του Κροίσου κατασκευάστηκε από παριανό μάρμαρο στην Αττική γύρω στο 530-520 π. Χ. (είναι δηλαδή περίπου σύγχρονος με τον κούρο της Κέας) και στήθηκε από την οικογένεια του νεκρού πολεμιστή επάνω στον τάφο του. Ο κούρος εκτίθεται σήμερα τοποθετημένος επάνω σε τριβαθμη βάση. Η μεσαία βαθμίδα είναι η αρχαία ενεπίγραφη. Στην προσθία επιφάνειά της είναι χαραγμένο σε τρεις στίχους ένα επίγραμμα, που αναφέρει ότι το άγαλμα ήταν στημένο επάνω στον τάφο ενός νέου, του Κροίσου, ο οποίος σκοτώθηκε στον πόλεμο:

«Στάσου (διαβάτη) και κλάψε κοντά στο μνήμα του νεκρού Κροίσου, που τον αφάνισε ο μανιασμένος Άρης, όταν πολεμούσε μεταξύ των προμάχων».

Στον κούρο του Κροίσου έχει σωθεί κόκκινο χρώμα στα μαλλιά, στην ταινία που τα δένει και στην ήβη, ενώ επίσης με χρώμα δηλώνεται η ίριδα των ματιών και βάφονται και τα γράμματα στη βάση. Τα χέρια έχουν ξεκολλήσει από το σώμα και κάπτονται ελαφρά στους αγκώνες· μεταξύ της σφιγμένης παλάμης κάθε χεριού και του μηρού υπάρχει μικρό στήριγμα.

Από τους τελευταίους κούρους, χρονολογικά, είναι ο λαμπρός κούρος (αρ. 6) του Αριστόδικου. Παράλληλα, είναι και ένα από τα τελευταία πολυτελή σήματα της Αττικής. Ο Κικέρων μας πληροφορεί ότι μετά το Σόλωνα ψηφίστηκε νόμος στην Αθήνα κατά της πολυτέλειας των επιτυμβίων μνημείων· είναι πολύ πιθανόν να πρόκειται για ρύθμιση του Κλεισθένης (508 π.Χ.), που οδήγησε στην παύση κατασκευής επιτυμβίων αγαλμάτων και πολυτελών στηλών και μνημείων στα τέλη του 6ου αι. π. Χ. και για διάστημα περίπου 60 χρόνων, αφού οι επιτύμβιες στήλες εμφανίζονται πάλι στα χρόνια του Περικλή. Ο επιτύμβιος κούρος του Αριστόδικου, βρέθηκε την Άνοιξη του 1944 κατά το όργωμα ενός χωραφιού στα Μεσόγεια της Αττικής. Κατασκευάστηκε περίπου το 500 π. Χ. από παριανό μάρμαρο εξαιρετικής ποιότητας. Σώζεται σχεδόν ολόκληρος, με την πλίνθο του και έχει ύψος 1,94μ.· λείπουν μόνον οι άκρες των χεριών του, από το σημείο όπου στηρίζονταν στο επάνω μέρος των μηρών. Δεν ήταν χωμένος βαθιά στη γή και το συχνό όργωμα του χωραφιού, όπου βρέθηκε, έχει δημιουργήσει «πληγές» στο πρόσωπο. Τα μαλλιά του είναι κοντά: μικρές μπουκλές υπάρχουν επάνω από το μέτωπο και στον τράχηλο· ελάχιστα ίχνη κόκκινου χρώματος που σώθηκαν, φανερώνουν ότι ήταν βαμμένα. Στον Αριστόδικο το σώμα αποδίδεται φυσιοκρατικότερα και είναι φανερός πλέον ο μεγάλος δρόμος που έχει διανύσει η καλλιτεχνική έκφραση από τον 7ο αι. π. Χ. έως τα τέλη του 6ου αι. π. Χ. Στην μπροστινή επιφάνεια της βάσεως είναι χαραγμένο το όνομα του νεκρού στη γενική πτώση, Αριστόδικου, που υποδηλώνει σε ποιόν ανήκει ο τάφος και ο κούρος. Ο κούρος του Αριστόδικου διαπνέεται από κρυφή κίνηση. Δεν είναι όμως μόνον η προβολή του αριστερού ποδιού που δημιουργεί αυτή την εντύπωση. Είναι η ανεπαίσθητη στροφή όλου του επάνω μέρους του σώματος προς τα δεξιά, ενώ ταυτόχρονα η κεφαλή στρίβει ελαφρά προς τα αριστερά και το βάρος του σώματος φαίνεται να έχει μετατοπισθεί προς το πόδι που προβάλλεται: στο έργο αυτό ο γλύπτης έχει «συλλάβει» τον κούρο την ώρα που ήδη κινείται.

A. Η επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η ξενάγηση των μαθητών πρέπει να αρχίσει από τον κούρο του Σουνίου (αρ. 1) που προσφέρεται για την κατανόηση των χαρακτηριστικών των κούρων και επιπλέον η «περιπέτειά» του καθιστά το όλο θέμα πιά ενδιαφέρον. Οι βάσεις (αρ. 2) των άλλων κούρων από το Σούνιο προσφέρονται για παρατήρηση του τρόπου στερεώσεως του αγάλματος στη βάση του. Προκειμένου να συνειδητοποιήσουν το ύψος του κούρου του Σουνίου, είναι σκόπιμο να ζητηθεί να το συγκρίνουν με γνωστά τους μεγέθη· για παράδειγμα, πόσα παιδιά της ηλικίας τους έχουν όλα μαζί το ύψος αυτού του κούρου.

Το κεφάλι του κούρου του Διπύλου (αρ. 3) είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα γλυπτά της αίθουσας. Προσφέρει την δυνατότητα να παρατηρήσουν οι μαθητές από κοντά το κεφάλι ενός κούρου και να συζητηθεί το θέμα του χρωματισμού. Αφού διευκρινισθεί

ότι πρόκειται για επιτύμβιο κούρο, ώστε να γίνει κατανοητό ότι στην πραγματικότητα ο τύπος είναι ενιαίος και δεν υπάρχει διαφορά μορφής μεταξύ των αναθηματικών και των επιτυμβίων κούρων, μπορεί να ζητηθεί η περιγραφή του κούρου, πώς θα ήταν ολόκληρος. Με γνώμονα το ύψος της κεφαλής του Διπύλου, που είναι 44 εκ. μπορούν να γίνουν υπολογισμοί για το συνολικό ύψος του αγάλματος. Υποδείξτε στους μαθητές να μετρήσουν το δικό τους ύψος κεφαλής και στη συνέχεια το συνολικό τους ύψος για να βρουν πόσες φορές το ύψος της κεφαλής τους αντιστοιχεί στο συνολικό ύψος τους. Με τον ανάλογο τρόπο πρέπει να υπολογίσουν κατά προσέγγιση και το ύψος του κούρου.

Η παρουσίαση του κούρου της Κέας (αρ. 4) προσφέρει τη δυνατότητα ενός σχετικά ανώδυνου χρονικού άλματος, προς τους κούρους του τελευταίου τετάρτου του 6ου αι. π. Χ. Τα παιδιά μπορούν τα ίδια πλέον να παρατηρήσουν τις διαφορές μεταξύ αυτού του κούρου και του κούρου του Σουνίου. Αυτές θα συνοψίζονται όχι μόνον στον προορισμό και στο μέγεθός τους, αλλά πρέπει να οδηγηθούν να δούν τη διαφορά στον τρόπο αποδόσεως του σώματος. Επίσης, θα πληροφορηθούν ότι κούροι κατασκευάζονταν και σε άλλα μέρη της Ελλάδας και όχι μόνον στην Αττική. Στην αίθουσα του Αριστόδικου, η ξενάγηση των μαθητών πρέπει να αρχίσει από τον κούρο του Κροίσου (αρ. 5). Προσφέρει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά τη συνολική εικόνα ενός επιτύμβιου κούρου. Η επιγραφή στη βάση του αγάλματος, πρέπει να τους παρουσιασθεί ευθύς εξ αρχής μεταφρασμένη και να τονισθεί η ειδική αξία της, δηλαδή ότι χάρη σε αυτήν μαθαίνουμε το όνομα του νεκρού και τις συνθήκες θανάτου του. Επίσης πρέπει να τους υποδειχθεί να προσέξουν την ύπαρξη χρώματος στο άγαλμα. Αναγκαίος είναι ο συσχε-

τισμός με τον κατά 80 χρόνια παλιότερο κούρο του Σουνίου, αλλά και με το σύγχρονό του κούρο της Κέας.

Η ξενάγηση ολοκληρώνεται με τον Αριστόδικο (αρ. 6). Προσφέρεται για συγκρίσεις με τον κούρο του Σουνίου (μέγεθος, κίνηση, μαλλιά, χέρια, επιγραφή). Είναι σκόπιμο να υποδειχθεί στους μαθητές η «λανθάνουσα κίνηση» και οπωσδήποτε η επιγραφή στη βάση με το όνομα του νεκρού Αριστόδικου. Επίσης αναγκαία είναι η αναφορά στις συνθήκες εύρεσής του και στην αιτία των φθορών που υπάρχουν στο πρόσωπο.

Το τεύχος των μαθητών περιλαμβάνει σύντομες και απλουστευμένες πληροφορίες για τους κούρους του Εθνικού Μουσείου. Επειδή οι ερωτήσεις που περιέχει βασίζονται στην παρατήρηση των αρχαίων έργων, το τεύχος συμπληρώνεται κατά την επίσκεψη στο χώρο του Μουσείου.

B. Μετά την επίσκεψη στο Μουσείο

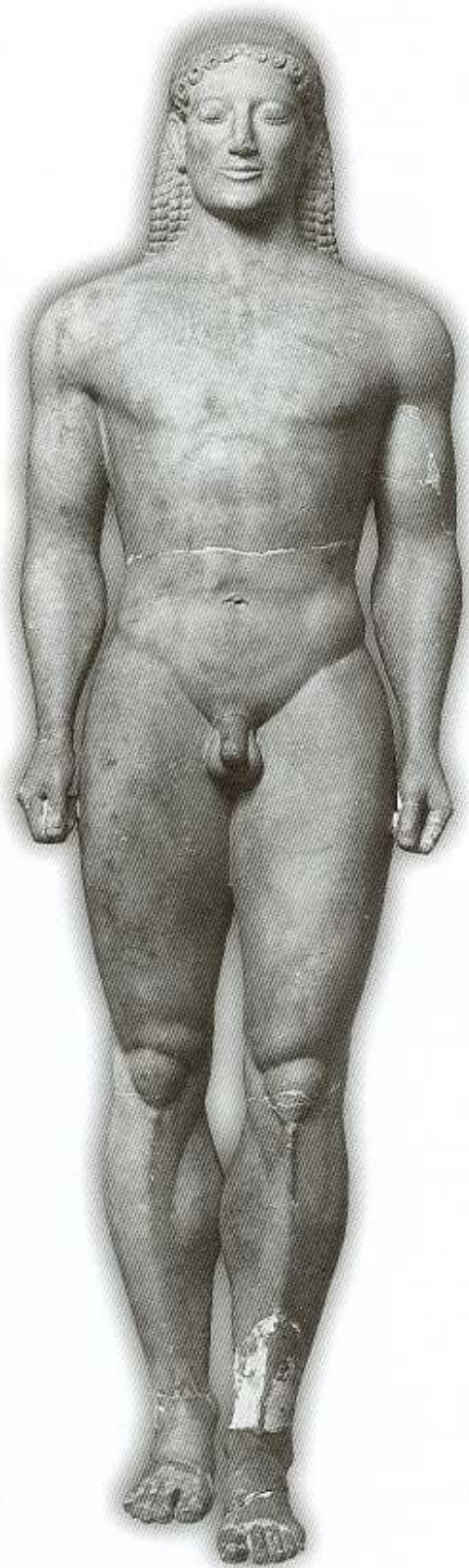
1. Αφού πλέον οι μαθητές έχουν δει μερικούς αντιπροσωπευτικούς κούρους στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, είναι πλέον η κατάλληλη στιγμή να οδηγηθούν στην ένταξη των κούρων στις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής τους. Ένα θέμα που σίγουρα τους έχει εντυπωσιάσει είναι το μέγεθος του κούρου του Σουνίου, που θα δώσει την αφορμή να δούν και άλλες πλευρές, παραμέτρους του ζητήματος. Ο κούρος του Σουνίου είναι κατασκευασμένος από μάρμαρο Νάξου. Αυτό προϋποθέτει όχι μόνον την εξόρυξη ενός μεγάλου κομματιού μαρμάρου για την κατασκευή του, αλλά και μετά την αγορά του, τη μεταφορά του από το λατομείο στο λιμάνι, τη φόρτωση και τη μεταφορά του από τη Νάξο στην Αττική, με πλοίο, την εκφόρτωση, την εκ νέου μεταφορά του και πλήθος άλλων διαδικασιών με αποκορύφωση την τοποθέτησή του στο ιερό. Το σύνολο των εργασιών απαιτούσε ανθρώπινο δυναμικό και προπαντός τεράστια δαπάνη, την οποία δεν ήταν δυνατόν να αναλάβει οποιοσδήποτε πολίτης. Δυνατότητα αναθέσεως σε κάποιο ιερό ενός κούρου ή η δυνατότητα κατασκευής ενός επιτύμβιου κούρου για τον τάφο ενός προσφιούς προσώπου, είχαν ουσιαστικά μόνον οι ανώτατες κοινωνικά και εύπορες τάξεις, οι πλούσιοι γαιοκτήμονες, ή, κατά τους νόμους του Σόλωνος, οι πεντακοσιομέδιμνοι ή οι τριακοσιομέδιμνοι. Οι υπόλοιπες τάξεις εξεδήλωναν την λατρεία τους προς τους θεούς με μικρά και καμιά φορά ευτελή αφιερώματα, ανάλογα πάντοτε των οικονομικών δυνατοτήτων τους (αγγεία, ειδώλια κ.). Το ίδιο βεβαίως ισχύει και για τα επιτύμβια μνημεία. Συζητήστε με τα παιδιά τις κοινωνικές τάξεις της Αθήνας του 7ου και του 6ου αι. και τις οικονομικές δυνατότητες που είχαν αυτές.

2. Το χαμόγελο των κούρων, είναι η έκφραση της χαράς και της εσωτερικής ηρεμίας του γλύπτη, που εμπνέεται και δημιουργεί το έργο του σε έναν κόσμο που ευημερεί και ανθεί σε όλα τα πεδία του πολιτισμού. Με αφορμή αυτή την έκφραση της εσωτερικής γαλήνης, συζητήστε με τα παιδιά τις ιστορικές συνθήκες της εποχής, μιας επόχης δημιουργικής και ειρηνικής, που ο άνθρωπος δεν έχει ακόμα την εμπειρία ενός μεγάλου και καταστροφικού πολέμου, όπως ήταν τα Μηδικά, που συντάρaxαν τον Ελληνικό κόσμο το πρώτο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ.

Είναι στην πραγματικότητα τεράστια η απόσταση που διανύθηκε στην τέχνη όσον αφορά στην απόδοση της κίνησης και η σύγκριση μεταξύ του κούρου του Σουνίου και του Αριστόδικου είναι καταλυτική. Για να μπορέσουν να την κατανοήσουν οι μαθητές υποδείξτε τους να συγκεντρώσουν από εφημερίδες και περιοδικά φωτογραφίες που δείχνουν ανθρώπους έτοιμους να κινηθούν (δηλαδή σε κίνηση που αντιστοιχεί με εκείνη του Αριστόδικου).

Γλωσσάριο

ακερσεκόμης:

Αυτός που έχει μακρυά μαλλιά. Συνηθισμένο επίθετο του Φοίβου Απόλλωνος

ανάθημα:

Αντικείμενο (άγαλμα, ειδώλιο, αγγείο κλπ.) που προσφέρεται ως αφιέρωμα σε κάποια θεότητα

αναθηματικός κούρος:

Ο κούρος που έχει αφιερωθεί σε κάποια θεότητα

αρχαϊκό μείδισμα:

Το χαρακτηριστικό χαμόγελο, που αποδίδεται στα πρόσωπα των αρχαϊκών κούρων και κορών και δίδει την αίσθηση της εσωτερικής γαλήνης και αταραξίας

επίγραμμα:

Έμμετρη επιγραφή, συνήθως σύντομη. Επιγράμματα σώζονται χαραγμένα επάνω σε λίθινα μνημεία ενώ υπάρχουν και επιγράμματα που παραδίδονται από αρχαίους συγγραφείς. Ο κούρος που ήταν τοποθετημένος επάνω σε κάποιο τάφο

επιτύμβιος κούρος:

ηράκλειον άμμα:

Ηράκλειος κόμπος. Ο χαρακτηριστικός τρόπος δεσίματος της ταινίας που συγκρατεί τα μαλλιά των κούρων, στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Αρχαϊκός αγαλματικός τύπος όρθιας ντυμένης γυναίκας, με επιτύμβιο ή αναθηματικό χαρακτήρα

κόρη:

κούρος:

Αρχαϊκός αγαλματικός τύπος, που παριστάνει γυμνό έφηβο σε όρθια στάση, με τα χέρια τεντωμένα και σφιγμένα σε γροθιές, κολλημένα συνήθως στους μηρούς, με προβαλλόμενο το αριστερό πόδι

πλίνθος (συμφυής):

Η βάση του αγάλματος, κατασκευασμένη μαζί με το άγαλμα, από ένα, ενιαίο κομμάτι μαρμάρου

σήμα:

Στήλη, άγαλμα, αγγείο ή απλά ένας σωρός λίθων, που τοποθετούσαν οι αρχαίοι επάνω στους τάφους.

στίχος:

Αράδα κειμένου (στη συγκεκριμένη περίπτωση, επιγραφής)

τόρμος:

Οπή ή κοιλότητα στη λίθινη βάση του αγάλματος για τη στερέωσή του

Βιβλιογραφία

- J Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period*, London 1978.
Μετάφρ. Ε. Μπουρνιά Σημαντώνη, *Ελληνική Πλαστική. Αρχαϊκή περίοδος*, εκδ. Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1982.
- Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμ. Β' σελ. 384-387, Εκδοτική Αθηνών 1971.
- Χρ. Καρούζος, *Άριστόδικος*, (επανέκδ.), Αθήνα 1982
Εκδόσεις Κρήνη.
- Σ. Καρούζου, *Έθνικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον. Συλλογή Γλυπτών. Περιγραφικός Κατάλογος*, Αθήναι 1967.
- Ε. Μπουρνιά-Σημαντώνη, *Αρχαιολογία των πρώιμων ελληνικών χρόνων*, εκδ. Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1997.

Απαντήσεις ερωτήσεων του τεύχους του μαθητή

1. Για τη συμπλήρωση ενός κούρου, πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του τα γενικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου αγαλματικού τύπου. (βλ. σ. 5)
2. Παριστάνεται γυμνός αγένειος νέος άνδρας, που στέκεται κοιτώντας κατευθείαν μπροστά, με προβαλλόμενο το αριστερό πόδι του και τα χέρια κατεβασμένα, σφιγμένα σε γροθιές, ακουμπούν στους μηρούς του.
3. Αναθηματικός λέγεται ο κούρος που είχε δωρηθεί από κάποιον σε ένα ιερό, ενώ επιτύμβιος λέγεται ο κούρος που ήταν στημένος επάνω σε ένα τάφο.
4. Στον Άριστόδικο, τον Κροίσο και τον κούρο της Κέας.
5. Κούρος Σουνίου, κούρος Κέας, κούρος του Κροίσου, Άριστόδικος
6. Λάθος
Λάθος
Σωστό
Λάθος
Σωστό
Σωστό

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΙΝΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΙΝΑ • ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Το χαμόγελο
ΤΟΥ
ΚΟΥΡΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΛΙΝΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
& ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ISBN: 960-7689-58-5